

TOPORUL DE BRONZ DE LA SILIȘTENI

DE

EUGEN COMȘA

În anul 1948, un locuitor din com. Silișteni (r. Costești, [reg. Argeș]) a găsit întâmplător un topor de bronz¹, la suprafața solului, pe o colină, la câteva sute de metri de sat, pe terenul cunoscut de localnici sub denumirea „Peste vale”, situat între Valea Săpății, Valea Terciuleasa și Valea Grîngurelu Mare. Însoțit de descoperitor, în anul 1964 am cercetat terenul respectiv și s-a constatat că obiectul nu era izolat, ci fusese găsit pe terenul din marginea unei așezări străvechi aflată pe panta colinei, dinspre Valea Săpății. La suprafața solului se observau bucățele mărunte de lipitură arsă, rare fragmente de oase de animale și fragmente ceramice relativ puține; ținînd seama de compoziția pastei și de profile, fragmentele ceramice aparțin culturii Tei.

Toporul-ciocan este compus dintr-un tub de fixare a cozii, prevăzut deasupra și dedesubt cu un manșon scund, cu marginile îngroșate și netezite cu grijă. Obiectul are două brațe²: unul lung masiv — partea dinspre tăiș³ — și celălalt mai scurt, formînd un fel de ciocan⁴. Ambele brațe sînt mai groase lingă tub, iar mai departe se subțiază, dobîndind în secțiune forma ovală, aproape rotundă. Brațul-ciocan are aceeași formă aproape cilindrică pînă la capătul lui bont. Fațeta de pe extremitatea sa este puțin bombată și păstrează urma suturii de turnare. Celălalt braț este lățit (paralel cu axul tubului) și are forma unui triunghi a cărui bază o constituie tăișul, puțin arcuit (convex) și ușor înclinat față de axul tubului de fixare. De-a lungul celor două laturi lungi s-a făcut intenționat cîte o margine îngroșată, simetrică. În raport cu tubul, axul brațului-ciocan și cel al brațului tăișului sînt oblice. Pe brațul tăișului (pe locul unde începe să se îngusteze) lateral, se observă resturile a două linii scurte, paralele și verticale, în relief (distanța dintre ele este de 1 mm). Rămîne

¹ Toporul ne-a fost cedat de către Ion Moroșanu, de la Muzeul raional de la Slatina, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

² Lungimea toporului este de 23,11 cm; diametrul maxim al tubului de fixare este de 2,96 cm; înălțimea toporului este de 2,64 cm, iar diametrul orificiului este de 2,15 cm.

³ Brațul-tăiș are 13,67 cm lungime, iar lățimea tăișului este de 3,8 cm.

⁴ Brațul-ciocan are 6,48 cm lungime și 1,07 cm grosime.

însă deschisă problema dacă liniile au fost făcute intenționat, spre a servi ca ornament sau sînt întîmplătoare, provocate de zgîrieturi mici pe una din valvele tiparului de turnare.

Toporul descris a fost turnat într-un tipar bivalv, cu cep. De-a lungul marginilor celor două brațe se văd urmele suturilor, în cea mai mare parte netezite sau îndepărtate mecanic.

Datorită lungimii inegale a celor două brațe se creează un dezechilibru între ele, dovedind că piesa a fost făcută pentru a fi întrebuințată,

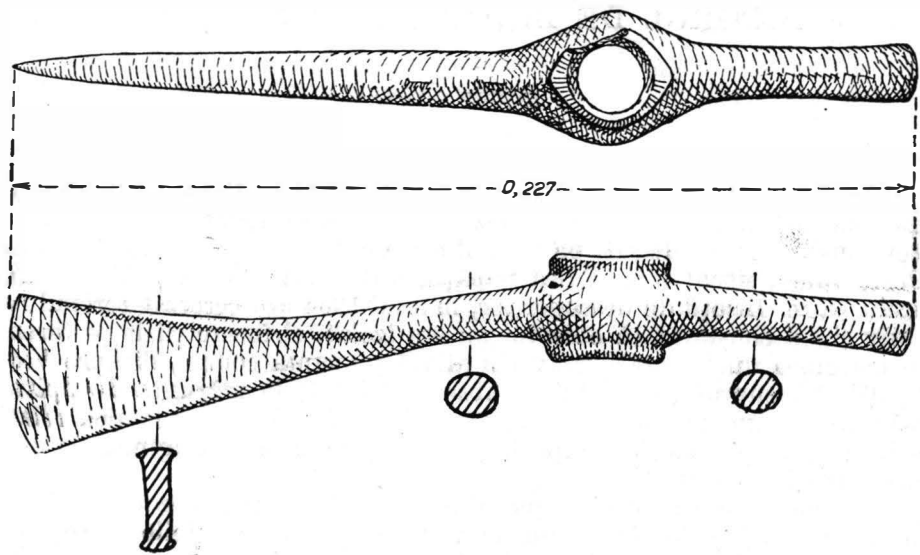

Fig. 1. — Toporul de bronz de la Silișteni.

în special, ca topor. Ținînd însă seama de forma zveltă și de greutatea relativ redusă a obiectului, considerăm că a servit ca armă (topor de luptă), iar nu ca unealtă.

Analiza spectrală a piesei⁵ permite precizarea că la făurirea obiectului s-a utilizat un aliaj alcătuit din cupru, 13% staniu metal; mai sînt semnalate și alte elemente: zinc (+), plumb (+), argint (+), care pot intra în compoziția bronzului ca elemente adăugate intenționat; fier (++) , mangan (+), calciu (+), aluminiu (+), magneziu (+), siliciu (++) și sodiu (+) reprezentînd impurități incluse în bronz sau la suprafața obiectului⁶.

Toporul de luptă descris face parte dintr-o serie de topoare documentate, din ce în ce mai bine, în bazinul Dunării mijlocii și inferioare și anume din seria topoarelor de aramă și de bronz cu muchia cilindrică a căror evoluție a început în regiunea menționată încă de la sfîrșitul epocii

⁵ Analizele spectrale au fost executate la Catedra de fizică a Universității din Cluj.

⁶ Mulțumim și pe această cale prof. univ. Eugen Stoicovici de la Cluj pentru analizele făcute.

eneolitice și s-a continuat pînă în perioada tîrzie a epocii bronzului. Într-un studiu apărut de curînd⁷, se face clasificarea acestei serii de topoare arătîndu-se că ele pot fi împărțite în două categorii principale :

— *Categoria A* (documentată la Beșineu, Cioca, Kis-Körös) este caracterizată prin topoare cu axul longitudinal drept și prin oarecare masivitate⁸.

— *Categoria B* (documentată în Muntenia la Tufa și Perșinari⁹, în stratul VII A de la Troia și în nordul Caucazului în kurganul nr. 7 de lîngă stanița Andriukovskaia)¹⁰ este caracterizată prin topoare avînd axul lung „frînt” în două, formînd un unghi obtuz în dreptul orificiului de fixare și cu extremitățile lăsate în jos. Pieseile descoperite în nordul Caucazului și la Troia sînt considerate ca fiind și ele originare din zona Dunării¹¹.

Comparînd toporul de la Silișteni cu piesele din cele două categorii menționate reiese că el se încadrează în categoria B și se aseamănă cu toporul de luptă din kurganul nr. 7 de la Andriukovskaia. Ambele topoare au forma zveltă, cu brațul cilindric mai scurt decît brațul tăișului. De asemenea, amîndouă piesele au porțiunea dinspre tăiș cu marginile îngroșate și linia tăișului arcuită. Brațul cilindric are în secțiune formă ovală, aproape rotundă și capătul bont, puțin bombat. Deosebirea dintre cele două piese constă în lipsa manșonului la obiectul găsit în vecinătatea Caucazului. La același topor, brațul dinspre tăiș este puțin mai gros și are în secțiune, se pare, o formă întru cîtva deosebită. În schimb, o formă și un manșon asemănător piesei de la Silișteni are toporul de luptă descoperit în stratul VII A de la Troia¹².

În ultimul timp s-au acumulat destule date care indică, după părerea noastră, că în cursul epocii bronzului s-a produs o evoluție paralelă în timp a două serii de topoare de bronz : a celor cu muchia cilindrică și a celor cu disc. La un moment dat, sub influența seriei topoarelor cu disc, s-a transmis și seriei topoarelor cu muchia cilindrică, manșonul scund, atît de practic la fixarea cozii. Am căutat analogii, în privința formei manșonului piesei de la Silișteni, în cadrul seriei topoarelor cu disc. Între acestea numai topoarele din seria B 1 (după clasificarea lui Ion Nestor)¹³ sau din seria B (după clasificarea lui D. Berciu)¹⁴ au un manșon asemănător toporului studiat. Topoarele cu disc, de tip B 1, sînt datate de Ion Nestor în prima parte a perioadei mijlocii a epocii bronzului¹⁵, iar topoarele cu disc de tip B sînt datate de D. Berciu tot în prima parte a epocii mijlocii a bronzului, adică pe la 1600—1400 î.e.n..¹⁶ Prin urmare, topoarele cu disc din

⁷ Al. Vulpe, *Depozitul de la Tufa și topoarele cu ceafa cilindrică*, în *SCIV*, X, 1959, 2, p. 265—274.

⁸ *Ibidem*, p. 270—271.

⁹ *Ibidem*, p. 270—274.

¹⁰ В. А. Сафронов, *О датировке Рутхинского погребального комплекса северокавказской культуры* în *KS*, 108, 1966, p. 28.

¹¹ *Ibidem*, p. 28.

¹² *Ibidem*, p. 27, fig. 9/16.

¹³ Ion Nestor, *Die verzierten Streitaxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, în *Marburger Studien*, 1938, extras, p. 183 și pl. între p. 184—185.

¹⁴ D. Berciu, *Însemnări arheologice. 4. Asupra unor topoare de bronz din Transilvania*, București, 1941, p. 27.

¹⁵ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 191.

¹⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 41.

seria B 1 și respectiv cele de tip B, sînt datate la fel de către specialiștii români și anume în prima parte a perioadei mijlocii a epocii bronzului, între aproximativ 1600 — 1400 î.e.n. Categoria B de topoare de luptă este datată în studiul amintit în perioada de după cultura Glina III, eventual la începutul culturii Tei¹⁷. În privința datării toporului asemănător descoperit în kurganul nr. 7 de lângă stanița Andriukovskaia, păreriile specialiștilor sînt împărțite. Toporul este atribuit de către A. A. Iessen grupului „Kubanelui mijlociu” (sau mai curînd grupei „Caucazului de nord¹⁸”) și datat în etapa tîrzie numită Kostromskaia¹⁹. În legătură cu cronologia absolută a toporului, A. A. Iessen susține că kurganele nr. 7 și 8, săpate în anul 1897 „pe baza unei serii de elemente pot fi plasate mai curînd mai aproape de 1200 î.e.n. poate chiar 1100 î.e.n.”²⁰. Despre același topor, Jean Deshayes este de părere că toporul poate fi datat în secolele XV-XIV î.e.n.²¹. Datarea din urmă, la precizarea căreia s-au avut în vedere multe descoperiri și analogii, corespunde cu datarea topoarelor cu disc din seria B 1 și respectiv B, din regiunile noastre.

Din punct de vedere tipologic deci toporul de la Silișteni poate fi atribuit perioadei mijlocii a epocii bronzului, perioadă corespunzătoare evoluției culturii Tei. Prin urmare nu greșim atunci cînd considerăm că toporul a aparținut culturii Tei și-l legăm de așezarea în marginea căreia a fost găsit.

Însumînd datele referitoare la diferitele topoare, sîntem de părere că din punct de vedere tipologic (în parte și cronologic) seria topoarelor de luptă din bronz din categoria B ar trebui împărțită în trei variante, fiecare avînd caractere specifice :

— de tip Tufa²² (în directă continuare a tipului de topoare masive din categoria A²³) datate din perioada de după cultura Glina III și la începutul culturii Tei²⁴.

— de tip Andriukovskaia, caracterizată prin topoare de formă zveltă, fără manșon.

— de tip Silișteni, caracterizată prin topoare de formă zveltă, cu manșon scund, datate din perioada culturii Tei.

Toporul de luptă de la Silișteni este posibil să indice existența și răspîndirea la sud de Carpați (în special, în aria de răspîndire a culturii Tei) a topoarelor cu muchia cilindrică, paralel cu topoarele cu disc specifice regiunilor de la nord de Carpați.

¹⁷ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 273.

¹⁸ A. A. Iessen, *К хронологии „Больших Кубанских курганов”*, în SA, XII, 1950, p. 198.

¹⁹ *Ibidem*, p. 200, explicația planșei.

²⁰ A. A. Iessen, *Прикубанский очаг металлургии и металлообработки в конце медно-бронзового века* în MIA, 25, 1951, p. 119.

²¹ Jean Deshayes, *Les outils de bronze de l'Indus au Danube (IVe au IIe millénaire)*, vol. I, Paris, 1960, p. 266, 268 și vol. II, p. 111 și pl. XXXVI, 1 (nr. 2101).

²² Piesă de același tip la Perșinari, dar de argint (Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 268).

²³ Ne referim la tipul A, varianta c (Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 269, nota 3).

²⁴ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 273.

LA HACHE DE BRONZE DE SILIȘTENI

RÉSUMÉ

Au lieudit «Peste Vale» dans la proximité du village de Silișteni (district de Costești) on a fortuitement découvert une hache de bronze (cuivre + 13% étain métal). La hache a deux bras; celui du coupant est triangulaire, l'autre cylindrique. Le trou d'emmanchement est muni d'un mince manchon pour mieux fixer la hache. Tenant compte des dimensions de la pièce il s'agit d'une hache ayant servi comme arme (hache de guerre). La pièce a été trouvée à la limite d'un établissement de type Tei; du point de vue typologique elle fait partie de la série des haches au sommet cylindrique. Les premiers exemplaires de cette série apparaissent pendant l'énéolithique et durent jusque vers la fin de l'âge du bronze.

Pour la hache de Silișteni on trouve des analogies dans le kourgan (tertre) n° 7 d'Andriukovskaïa et dans la couche VII A de Troie.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Hache de bronze de Silișteni.